

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

TLHAKOLE/MOPITLWE 2014

MEMORANTAMO

MADUO: 80

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 21.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****POTSO 1 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MAHUTSANA A MODIRI – MCD Mogotsi

- Mmoki o tthagisa maikutlo a kutlobotlhoko le go tshwenyega ka modiri yo o neng a golega letsatsi le eme ka dinao mme a sa kgobege marapo.
- Modiri o ne a tshwere bothata jwa go lema thite a gaketse.
- Mmoki o kaya fa modiri a ne a supa maikaelelo mo tirong ya gagwe, a sa ipone tlala, mme batho ba ba kutlwebotlhoko ba ne ba mo thusa.
- Modiri o ne a tsenya dikgomo mo motlhong pula e nele go se kae fela.
- A latlhetse seme mo legetleng ka bothata e bile a bofile borokgwe ka tele le motantanyane go bontsha fa a sotlegile.
- Mmoki o tthagisa fa modiri a ne a bua le dipholo tsa gagwe, Morakana, Pitsong, Tlhabane le Tlhabi go dira ka natla le fa go ne go le bokete.
- Mmoki o kaya gore modiri o ne a pitikolola mmu gore makote a sale a phatshima mme dipholo tsa gagwe di ntse di itshoketse go goga bokete.
- Morago ga go jala, peo e ne ya tlhoga mme modiri a bo a leboga Modimo gore fa o ka bo a le lefufa, batho ba ka bo ba swa fela ba ntse ba jetse dijalo.
- Mmoki o tthagisa gore dijalo di ne tsa tlhoga le go talafala. Go ne ga tla sefako se se neng sa senya le go fola dijalo ka ponyo ya leitlho mo go utlwisang botlhoko.
- Morago ga pula e e kalo, modiri a utlwa botlhoko go bona dijalo di gogolelwa mo nokeng ke metsi.
- Tshenyo ya sefako le pula ya tlogela modiri mo mahutsaneng gonne matsapa a gagwe a ne a fetoga lefela le go tlogela tshimo ka dikutwana fela.

[10]**POTSO 2 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****NGWANAKA O TSETSWE – GK Setou**

- 2.1 Ka tthagolela mookana ya re o gola wa ntlhaba.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 2.2 A kutlobotlhoko gonne ngwana o lebetse fa motsadi a mo godisitse mo tshotlegong go fitlha a bo a rutega. (2)
- 2.3 O ne a tlhoka/a dila/o ne a humanegile. (2)
- 2.4 Go golaganya mela ya melatheto e e tsamaelanang ka dikakanyo kwa ntle ga go dirisa lekopanyi/go gatelela kakanyo e e tthagisiwang. (2)
- 2.5 O tshwanetse go tlhokomela batsadi ba gago/Fa o rutegile ga wa tshwanela go lebala le go lebela tlase batsadi ba gago. (2)

[10]

POTSO 3 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****SEMAKALENG-A-MONYAISE – JSS Shole**

- 3.1 Ga nkitla ke tlhalosa thata ke tlaa lo nathela go le gonnye. (2)
- 3.2 Maemo a gagwe a tserwe ke boesengmang/batho ba ba se nang maemo ape. (2)
- 3.3 Go thusa go utlwatsa molaetsa kana kakanyo ka mokgwa o a manegang mafoko jaaka kgomo ya motlapa e ka dira ka boloko/e thusa go utlwatsa molaetsa kana kakanyo ya tiriso ya mafoko a mokwadi/e tlhalosa gore mokwadi ga a dirise mafoko motlele mme o a manega go tshwana le fa kgomo e nyela boloko e ntse e tsamaya. (2)
- 3.4 O rata go dira botshelo mantlwane/motshameko, dilo tse di sa reng sepe. (2)
- 3.5 Go natefisa puo e e mo lebokong. (2)
- [10]**

POTSO 4 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****METSIMASETLHA – EB Masoabi**

- 4.1 Bojalwa bo tswala batho ditlhaloganyo/bo tlhokisa batho go akanya. (2)
- 4.2 'O gopisa bagale ka mpa ya sebeta.' (2)
- 4.3 Go setse kutlobotlhoko e e tsitsibanyang mmele. (2)
- 4.4 Go gatelela bosetlhogo jwa bojalwa gore le fa bo sa bolaye motho, bo na le ka moo bo mo koafatsang le go mo fetsa ka teng. (2)
- 4.5 Bojalwa ga bo a siama. (2)
- [10]**

POTSO 5 (POTSO YA TLHAMO)**SELELO SA MMOKI – MCD Mogotsi**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

TSELATSHWEU – MCD Mogotsi

- Mmoki o senola maikutlo a kutlobotlhoko mabapi le go kgaogana ga gagwe le kgaitسادie yo o tlileng go nyalwa fa gautshwane.
- Mmoki ga a kgalhanong le go nyalwa ga ga kgaitسادie, fela o kgalhanong le letlhologelelo le le tlileng go nna teng fa a se teng.
- Phatlha ya gagwe e tlile go bonala gonne setilo sa gagwe se tlile gonna lolea.
- Mmoki o tthagisa maikutlo a kutlobotlhoko gore o kile a akanya ka letsatsi la go nyalwa ga ga kgaitسادie mme a lemoga fa malatsi a atametse thata.
- O kaya fa a ne a lemoga fa phatlha e tlile go bulega mo lelapeng la gaabo fa kgaitسادie a nyalwa.
- Ka go akanya thata ka letsatsi le, o tsosiwa mo maibing a kutlobotlhoko ke go utlwa tsa bogadi di itlhabela mokgosi.
- Mmoki o tthagisa gore o ne a di leba ka kutlobotlhoko gonne o ne a lemoga fa di tlile go tsaya kgaitسادie mo lapeng la gaabo.
- Batho ba bantsi ba tswile mo matlong go bogela ka magora mme borre ba ikgadinye ka ntshe ba gakgamaletse go utlwa dikgomo tsa bogadi di lela ka molodi o mosesane, tsa bo tsa sala di tlhomile ka mongole fa fatshe.
- Tiragalo e ya dikgomo tsa bogadi ya gopotsa mmoki nako e a ne a tswa go nyala kwa Tlhalagadi, a feta ka tsona gaufi le Moroba le Khudu.
- Ntladiile e ne e sa bope fela, fa e bopa re ne re tshwanetse go itse gore sengwe se tlile go diragala. E ne e gana go utlwa mosadimogolo a e baya mainamafatshwa. Ya tlolaka ya ba ya ya go emela fale. E bo e simolola go ja mokaragana morago ga pula ya mosarasarane.
- Mmoki o kaya gore o ne a lemoga se dikgomo tsa bogadi di se senolang, mme o ne a simolola go kgalema ba ba dipelo di lefufa a re dikgomo tsa bogadi ga di amogelwe ka tidimalo.

[10]

POTSO 6 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MATŠHOTLHO – SA Moroke****TLHAGA E A ŠWA – SA Moroke**

- 6.1 Naga e a šwa/molelo o tlhasetse naga. (2)
- 6.2 Molelo o tla o galefile, o tuka malakabe. (2)
- 6.3 Go tlhagisa kelelo ya dikakanyo/Go gatelela bokao jwa go tsibogela pitso. (2)
- 6.4 aabb.
Morumo o o pataganeng. (2)
- 6.5 Se thusa ka go naya molelo maemo a setho go lemosa mokgwa o o tlang ka
ona go lakaila naga/tlhasela naga. (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI**POTSO 7 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Motswagauteng o golela kwa Motsitlane, bontsi jwa baagi bo a mo kgetholola, bo mmita ka maina a tshotlo jaaka 'lekutwane, morwa, leburu le lelata; moriri o ka re moitse wa pitse le Motswana yo o matlho matala.'
- Batho ba motse le baagi ba bangwe ba a mo tlhorontsha ka go nna ba mo gopotsa gore ga se Motswana kgotsa Morolong jaaka a ne a itlhome kwa tshimologong.
- Se se tlhola kutlobotlhoko mo pelong ya ga Motswagauteng fa a bona a kgapelwa thoko ke basweu, bantsho le batho bammala ka go tshwana.
- Motswagauteng o utlwa botlhoko gore o tlhela ka eng se se mo retedisang go nna karolo ya bantsho kgotsa basweu.
- Morago ga go ikela badimong ga ga monnamogolo Puso le mosadimogolo ljelele, malomaagwe, Mosala, a sala a mo sotla le go mmita gore ke lekgalagatsana le le sa itseng mmaalona.
- Motswagauteng, ka ntlha ya go sotlwa ke Mosala, o lelera le naga, o welwa ke dirame a bo a feleletsa a wetse mo diatleng tsa ga Mokwepa yo o neng a tumile ka go retla batho.
- Gokatweng o mo falodisa go retlwa ke Mokwepa mme mo go tshabeng ga gagwe, Motswagauteng o kopana le Koos, Boetie le Japie ba ba tshwanang le ena ka dipopego. O leka go ba ineela mme ga ba mo tseye sentle.
- Motswagauteng o leba Foreiborogo kwa a fetang a kopana le Kabo, mme mo thekising e e lebang kwa lekeišeneng mokgweetsi le bapalami ba eta ba mmita ka maina a tshotlo.
- Fa a sena go thusa mapodisi go tshwara tsotsi e e neng e phamoletse mosadi wa mosweu sekgwama, baagi ba mo teketa mo go utlwisang botlhoko gonne go ya ka bona go se phoso go kgothosa mosweu.
- Motswagauteng o rwalelwa kwa bookelong kwa a tlhorontshiwang ke lepodisi le le neng le batla a tsholola kgetse ka go bo legwaragwara e le morwaalona e bile le ne le sa kgothose montsho.
- Kwa Gauteng, Motswagauteng o tsalana le Alberto le mogatse Salamina ba e leng batswakwa ba mapotokisi. Baagi ba tsogela batswakwa kgatlhanong mme Motswagauteng o wela dingalo ka ntlha ya gore go twe o direla batswakwa.
- Motswagauteng o inaya naga morago ga go bona boAlberto ba rekisetsa sangoma moriri wa gagwe ka tumelo ya gore o dira dipheko tse di thata.
- O kopana le Kobbie Swanepoel, yo o mo kwadisang kwa sekelelong se segolo sa Foreiborogo. Letsatsi la gagwe la ntlha koo, Koos o mo kgoromeletsa mo go Sarkie, mme o latofatswa le go bonwa molato wa go phoraphora Sarkie ke lekgotlatsamaiso la sekolo.
- Se se ne sa tsosa ntwana e e matlhomahibidu magareng ga barutwana ba basweu le ba bantsho.

[25]

POTSO 8**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

- 8.1 Sarkie le Koot. (2)
- 8.2 Koot o ne a kgoromeletsa Motswagauteng mo go Sarkie, mme ba wa botlhe, ba sala ba tthatlagane. Ditsala tsa ga Koot tsa galefisiwa ke tiragalo eo, mme tsa tlasela Motswagauteng ka sefako sa mabole. Setlhopha sa basimane ba bantsho sa thusa Motswagauteng, mme ga tsoga ntwana e e matlho mahibidu. (4)
- 8.3 Se teeletswe go ya ka seipone se se neng se le botlhokwa mo go Motswagauteng, se a neng a laetswe go se leba ka dinako tsotlhe, mme a rate, a tlotle le go tshepa motho yo a mmonang gonne go se ope yo o botlhokwa go mo feta. (4)
- 8.4 Ke motho yo o tsayang maikarabelo, yo o emelang nnete le boammaruri. (2)
- 8.5 Morago ga go falola dithuto ka bokgabane, Motswagauteng o ne a leba Keriisetoropo go batla letogwana. A tsena ntlo le ntlwana, mme a fitlha a tsena fa ga mosadimogolo a bidiwa Kornei. A fiwa tiro ya go phepafatsa. Motshegare ga goroga sejanaga, mme a bidiwa go tla go thusa go folosa dithoto. Motswagauteng a iphitlhela a lebane le mosadimogolo yo a mo thusitseng kwa Foreiborogo. (4)
- 8.6 Mosadimogolo ljelele o godisitse Motswagauteng, a mo aga le go mo ruta maikarabelo, mme a mo naya seipone se se nnileng seikokotlelo mo loetong lwa gagwe la botshelo, go senola morero wa padi, 'Leba Seipone'. (2)
- 8.7 O nnile morongwa yo o boikanyego, mme a diragatsa thomo ya ga Gokatweng ka go isa Motswagauteng kwa ga mosadimogolo ljelele, kwa a simololang go phutholola poloto ya padi ka go mo godisa, mme ena a tsaya loeto lwa botshelo la go batlisisa gore ke mang. (3)
- 8.8 Ke ne ke ka mo tenegela le go mo kgakgautha ka go bo a sale a ntatlhile sebaka se seleele./Ke ne ke ka mo itumelela le go mo naya sebaka sa go ntlhalosetsa se se re kgaogantseng sebaka jalo. (2)
- 8.9 Nnyaya – fa pele ga Modimo rotlhe re a lekana, re bana ba gagwe e bile ga re a tshwanela go utlwisana botlhoko kgotsa go kgethololana ka gope. (2)

[25]

POTSO 9 (POTSO YA TLHAMO)**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Motlalepule ke moanelwa wa mmopa ka gore ga a naganele kwa pele. O tlogela tiro kwa a ntseng a dira gone a re o efoga mathata a go tlhoiwa ke batho ntekwane o tlotso thamo ya phala ka letsoku e ntse e hibitse.
- Ga a itse polelo e e reng o mpotse tsa kwa ke tswang, tsa kwa ke yang ga ke di itse le gore sedibana pele ga se ikanngwe.
- Motlalepule o amogela taletso ya ga Thandi le go nwa mogodungwana o a o newang ke Thandi etswa ba ntse ba sa nosane metsi.
- Motlalepule o thulwa ke mosimane wa tedu tsa katse mme ga a bule kgetse kgatthanong le se se mo diragaletseng gore mapodisi a tle a dire dipatlisiso.
- Thandi ke mmelaelwa wa ntlha mo go thulweng ga Motlalepule, fela o a mo tlogela a re fa motho a go itaya lerama la moja, o mo neele la molema. Botshelo ga bo a nna jalo, ga go dumelesege gore o ka tlogela batho go itirela boithatelo ka botshelo jwa gago.
- Motlalepule o gobea ka ngwana mo mebileng ya Gauteng a batla kwa a ka tlogelang ngwana gona gore ba mo mo tlhokomelele, go na le go mo isa kwa gae gore batsadi ba mo mo tlhokomelele. O itlhokomolosa ntlha ya go re gaabo motho go thebe phatshwa, ga go lefelo le le gaisang legae.
- Motlalepule o kopana le lekau la Thaba Ntsho le le mo nyalang ba bo ba nna botlhe ntswa ka Setswana mosadi a tshwanetse go tswelwa ke bogadi a bo a tlhabisiwa go kopanya masika. Se se supa fa Motlalepule e le moanelwa wa mmopa.
- RraMosidi ke monna yo o lerato le le se nang melelwane, fela mogatse Motlalepule o boifa go mmolelela sephiri sa gagwe. Motho fa a go belege ka lerato, o mmolelela mathata otlhe a gago. Jaanong Motlalepule ena o swa ka lehunelo go bontsha fa mokwadi a mo dirile gore e se nne moanelwa wa madi le nama.
- Mosadimogolo Malebela o kile a mmolelela gore selo se a se batlang se kwa boteng ba mpa ya lefatshe, fela letsatsi lengwe o tlaa se bona. Ga a tsiboge fa ditshikare le letswalo di mo nota fa a ne a bona basimane kwa motshamekong wa lefetlho.
- Motlalepule ke gona a gopolang gae fa a bona gore mogwang o lebile borwa. A o ne a sa itse gore gaabo motho go thebe phatshwa. Ruri Motlalepule, mopadi o mo dirile moanelwa yo o sa tsheleng, moanelwa wa mmopa tota.

[25]

POTSO 10**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 10.1 Gore ba tle ba bone mekgabiso ya nyalo ya setlogolo sa ga Badirele. (1)
- 10.2 Ba le rekile mo mosweung mongwe yo o neng a re lefatshe le ga le tlhole le ntsha dijalo ka tshwanelo. (2)
- 10.3 Gore mosadimogolo o wetse mo bodibeng. (2)
- 10.4 Ke kgaitsadie, ngwana wa ga rangwaneagwe. (2)
- 10.5 O mo ratile setso, go disa le go mo rotloetsa go tsena sekolo. (2)
- 10.6 Kwa go Modise gonne o ne a itewa ke ditshikare mme a se ka a di tsaya tsia. (2)
- 10.7 RraMosidi o naya Motlalepule tsholofelo le nonofo ya go tshela gore a tswelere go batla morwa wa gagwe. (2)
- 10.8 O falodisitse Modise mo losong ka go dirisa ditlhare tsa gagwe ka jalo morero wa padi o kgona go tswelera pele. (2)
- 10.9 Kgosi e ne e rata thuto le tswelelopele mo morafeng wa yona. E ne e kgathegela go bona bana botlhe mo motseng ba rutegile. (2)
- 10.10 Nnyaya – o ne a sa siama gonne thuto ke boswa bo bo eletswang ke ngwana yo mongwe le yo mongwe. Morwadie o ne a fisegela go ithuta le go tla go fatlhosa bana ba Matile.
Ee – o ne a dumela gore ngwana wa mosetsana ga a tshwanela go rutega gonne o tsoga a nyalwa a ya ditšhabeng. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)
- 10.11 Ke ne ke tlaa ipusolosetsa ka go mo lobela dintsi/ke ne ke tlaa mo tshelera dithupana letshotelong go fitlha ke bona sebaka sa go mo utlwiswa botlhoko. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.)
- 10.12 Ee – gonne o ne a le kwa gare ga mpa ya lefatshe kgakala le kwa a mo tlogetseng gona e bile ba kopane a ne a sa itse gore ke ena. (2)
- 10.13 Go ema nokeng molekane ka dinako tsotlhe/monna o direla mosadi tsotlhe ka ntlha ya lerato. (2)

[25]

POTSO 11 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Masego o godisitswe ka thata ke rraagwe, Kgabo Motsepe, yo o bogale; a itima dilo tse dintsi le go apara makgasa gore Masego le bomogoloe ba bone lesedi la thuto.
- Ka bomadimabe, Masego o wela mo kotsing ya go raelwa ke tsala, Sarah, a be a ima ka mokgwa o o sa tlhaloganyegeng.
- Masego o tsaya tshwetso ya go se lemolele mpa eo ka a dumela fa lesea le a le imileng le se na molato ope wa gore le ka tingwa tšhono ya go tshela.
- Kgabo Motsepe ka go tenega le go utlwa botlhoko, o betsa morwadie gore a bo a tseelwe kwa bookelong a idibetse, morago ga go utlwa ka ga go ima ga gagwe.
- Le fa rraagwe a ne a mo teketile mo go maswe jalo, Masego o itshwarela rraagwe fa a ne a ikopela maitshwarelo le go lemoga lebaka le le dirileng gore Kgabo Motsepe a tenege le go mo teketa mo go kalo.
- Masego o tsena mo tirong ya dikhitšhi ka maikaelelo a go direla ngwana wa gagwe Sello, le go mo baakanyetsa bokamoso jo bontle.
- Mafoko a ga Kgabo Motsepe a ne a itshetlela mo go Masego, mme ka dinako tsotlhe, a dira se sengwe le se sengwe, go a bona a fetogile boammaaruri.
- Masego o ne a ruta Sello maikarabelo a botshelo le go dira ka bojotlhe jwa gagwe go mmonela ditšhono tsa gore a rutege le go tswelala pele mo botshelong.
- Masego o tlhokomela le go dirisa sentle madi a ba ga Sol Lazar ba neng ba a tlogeletse Sello gore a tle a kgone go tswelala dithuto tsa gagwe pele.
- Masego o gakolola Sello gore ka dinako tsotlhe a dire ka natla le go gwalalela go bona thuto mme a ikgatholose dilo tse dingwe jaaka dipolotiki, o tlaa di bona fa a feditse dithuto tsa gagwe.
- Masego o ne a fisa dibuka tsa dipolotiki tsa ga Vusi Mgoma fa a lemoga gore ke tsona tse Sello a ungwang kitso ya dipolotiki go tswa mo go tsona, ka a ne a batla gore a rutege.
- Kwa bofelong, Sello ga a ka a swabisa mmaagwe, o ne a dira ka natla mme a rutege le go nna ngaka e e tumileng. A fenywa sekgele sa Nobel sa Oslo (Norway) mo lephateng la kalafi; ya nna serwalo sa tlhoko ya ga mmaagwe.
- Masego o iphitlhela e le ena motsadi wa moamogelasekgele sa lefatshe sa Nobe, katlego e e tsamaisanang le maikaelelo le phisego ya go bona Sello a atlega mo botshelong.

[25]

POTSO 12**MASEGO – G Mokae**

- 12.1 Mosadi e ne e le sefafalele, a tsamaya le makau a a neng a mo isa menateng e Vusi a neng a sa kgone go mo isa ka ntlha ya kiletso ya gagwe. O ne a tsenya tlhalo le go leka go tsenya kgaogano magareng ga Vusi le barwa ga gagwe. (2)
- 12.2 Yunibesithi ya Natala/Wentworth. (2)
- 12.3 Goabaone o ne a aparelwa ke madimabe a go latlhegelwa ke bana ba babedi pele ga Masego, ba tlhokafala pele ba ka tlola dikgwedi di le thataro. Fa ba tshola ngwana yo mongwe ba mmita Madimabe ka ba ne ba se na tshepo ya gore o tlaa tshela, ya re ngwana a fitlhelela ngwaga a ntse a tshela, ba mo fetola leina go mmita Masego. (4)
- 12.4 Moanelwamogolo (thwadi), mokgannatiragalo/motho wa madi le nama, o utlwa botlhoko, o diragalelwa ke dilo, o a itumela. (2)
- 12.5 Base Schalk o teketile rre Motsepe, mme se sa feleletsa se tlhokisa Masego motsadi yo a ka mo tlhokomelang, ka jalo Masego a tshwanelwa ke go tsaya maikarabelo a go godisa Sello go tswelletsa morero wa padi. (2)
- 12.6 O ne a le mosetlhana. Ditshegisabaeng tsa marata-go-lejwa. Mmele o mosesanyane. (3)
- 12.7 O makgakga – O ne a bitsa Masego ka go supa lenyatso.
O megagaru – O ne a humile mo go maswe, mme a sa ntse a tswelela mo dipolotiking go nna moetedipele gore a bone madi a mangwe.
Ke mmeteledi – O ne a betelela Masego fa go tswiwa dikgaisanong.
(Di le PEDI fela) (4)
- 12.8 Maikutlo a kutlobotlhoko le go eletsa e kete dilo di ka busediwa morago, mme bo base Schalk ba tle go seka melato ya bona/maikutlo a go ipusolosetsa/maikutlo a tenego/tshakgalo ka ga tshotlo ya bantsho ke basweu ba maloba. (Dikarabo tsa barutwana tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 12.9 Ke ne ke ka mo kopa a ntlhalosetsa gore ke eng a ile a sa tsaya maikarabelo a go ntlhokomela/Ke ne ke ka mo tshwarisetsa go tlhoka go tsaya maikarabelo a go ntlhokomela/Ke ne ke ka mo tlogela gore a mmolae ka a beteletse mme. (Dikarabo tsa barutwana tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 12.10 Ke ne ke ka bega molato kwa mapodising le kwa Lefapheng la Loago gore ba mo pateletse go tsaya maikarabelo a ditiro tsa gagwe. (Dikarabo tsa barutwana tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 13 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Moku

- Lerato la madi la ga Mmatšhatšhi le Monyana le ne la ba latlhisa botho, mme ba ne ba leka maano a gore ba ungwelwe mo losong la ga Kgabele.
- Kgabele morwadia Mmatšhatšhi o a tlhokafala mme Monyana, e bong mogoloe, o lemosa mmaagwe gore monnawe o tshwanetse go fitlhelwa mo ga bona.
- Monyana o lemosa mmaagwe gore Kgabele o ne a na le inšorense mme fa ba sa dire gore Kgabele a fitlhelwe mo gae, Nkele e bong matsalaagwe Kgabele, a ka tloga a sala ka madi otlhe.
- Monyana le Mmatšhatšhi ba dumelana go ya go buisana le Nkele ka ga dithulaganyo tsa phitlho ya ga Kgabele mme Monyana o rotloetsa mmaagwe gore a se ke a ineela bonolo.
- O mo lemosa gore a se letle Nkele go tshaba ka tlhogo ya gagwe jaaka e sa le a rile ba eme go le gonnye o tlaa ba itsise ka ga tsa lenyalo la ga Kgabele.
- Mo kutlobotlhokong e Rraesebo le Nkele ba leng mo go yona, Monyana o ba lemosa fa ba sa direla Kgabele moletlo wa lenyalo. O ba lemosa gape gore monnawe a ka se tswetele mo matikiring ntswa kwa ga bona go na le ntlo e kgolo.
- Mmatšhatšhi o itebaditse gore Rraesebo o ntshitse madi otlhe a bogadi mme Motšhankane o lemosa Mmatšhatšhi le Monyana fa go se sepe se ba ka se dirang ka Kgabele a tswetswe ke bogadi.
- Mmatšhatšhi le Monyana ba dumelana go se ineela mme ba ikaelela go senya madi a inšorense gore Nkele le Rraesebo ba se ke ba bona sepe.
- Mmatšhatšhi o lelela gore Rraesebo o tlaa fetoga mohumi ka madi a inšorense e bile o tlaa aga ntlo ka madi a ngwana wa gagwe.
- Ba itira e kete ba fetotse mogopolo mme ba amogela gore Kgabele a fitlhelwe kwa ga gagwe gore fela ba kgone go nna le seabe mo dithulaganyong tsa phitlho.
- Monyana o amogela go tsamaya le Rraesebo go ya go tlhopha lekase.
- O tlhopha lekase la madi a a kwa godimo, R4 700,00. Ga a tshwenyegela sepe gore Kgabele o na le bana le bona ba tshwanetse go sala ba ja. O lebile fela gore Nkele a se sale ka sepe.

[25]

POTSO 14**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

- 14.1 Ntlo ya bone go tswa fa ga Ramoopampa. (1)
- 14.2 E mo sekhutlwane/ke ya bofelo mo mmileng.
E gaufi le naga. (2)
- 14.3 Motho yo o sa aparang mo jarateng ya bona.
Go fitlhela morwadi a robetse e kete setopo mo segotlong sa bona
Manaila o dutse le ngwana wa sekolo mo koloing.
Baratani ba ikaega ka lobotana lwa bona. (Di le PEDI fela) (2)
- 14.4 Ntlo ya sekhutlo e a mo tena.
Go direga metlholo mo lobotaneng la bona. (4)
- 14.5 Botshelo jwa kwa Houghton, kwa Sara a batlang go fudugela teng ga bo
tshwane le jwa lekeišene/Ga a batle go fuduga a gapelediwa ke batho, o batla
go ithaopa. (2)
- 14.6 A senola gore Sara o kgona go bonela ditiragalo kwa pele/ke moporofeta. (2)
- 14.7 Manaila o tlotla mmaagwe Mpodi gonne e santse e le ngwana wa sekolo.
Manaila ke monna yo o nyetseng. (2)
- 14.8 Ramoopampa ke Tomase ka gore o dumetse gore ntlo e e mo bofelong jwa
mmila ke mathata fa fela a sena go bona metlholotlholo e a e boneng. (2)
- 14.9 Ke ntlha
Seponono o ne a lomiwa ke dintšwa mme batsadi ba gagwe ba isitse molato
kwa go Ramoopampa le Sara. (2)
- 14.10 Nnyaya ga ba a kgona, go ne ga direga bothata morago ga bo bongwe e bile
batho ba bangwe ba ipoeletsa. (2)
- 14.11 O ne a batla go mo nolofatsa/ritibatsa maikutlo gore a dumelane le kopo/
tshitsinyo ya gagwe. (2)

[25]

POTSO 15 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

GA SE LORATO – MJ Magasa

- Ditiro tsa ga Motsamai tsa go latlha lelapa ka go ya kwa borwatwaepelo le go sa le tlhokomele, di tlhotlheleditse phetogo ya maitsholo a ga Gadifele le bana ba gagwe.
- Gadifele o ne a itshokela Motsamai fa a ne a tsamaya bobbe mo basading, fa a tlogela yo, a fetela kwa go yo mongwe.
- Motsamai o ne a sa tlhokomele mosadi wa gagwe le bana fela Gadifele o rutile bana go tlotla rraabona ke jaaka re bona ba mo itumelela fa a tlile gae.
- Gadifele o ne a tlotla Motsamai a mo amogela fa a tla gae e bile a dumela puo ya gagwe ya gore ga a tla ka madi ka khomphutha e sa ntse e baakanngwa.
- O ne a sa mo leleke fa basadi ba gagwe ba mo lelekile e bile a tla a se na madi. Lesego le Emang le bona ba ne ba rotloetsa mmaabona gore a itshwarele rraabona ka a boile ka pelo yotlhe.
- Gadifele o ne a batla go tlhanogela maikaelelo a gagwe a lenyalo a re o boela gae mme Selapo a mo thibela.
- Go ela ruri ga ga Motsamai le go tshedisetsa mosadi le bana mo tlang ga fetola maitsholo le bopelotlhomogi jwa bona. Gadifele le bana ba se mo arabe fa a dumedisa e bile Gadifele a mo raya a re ga ba mo itse.
- Motsamai o ne a re Gadifele ga a na tlotlo e bile o rutile le bana gore ba se ke ba mo tlotla. Lesego o ne a mo tshaga a re o tshaba mapodisi.
- Fa Motsamai a boela gae Gadifele a se tlhole a mo tlhomogela pelo. Lesego o ne a bolelela Gadifele fa pele ga ga Motsamai gore koloi ya ga bra Dan e tlile o batla go mmona. Gadifele a tlogela Motsamai mo ntlong a tsamaya le Dan.
- Gadifele a raya Motsamai a re le ena banna ba mo setse morago gape le ena o ratiwa fela jaaka ena Motsamai a ne a ratiwa.
- Motsamai a re Gadifele o setlhogo ka a sa tlhokomele digole.
- Gadifele o ne a lemosa Motsamai gore ga a sa tlhole a na le taolo mo go Lesego le Emang.
- Emang o ne a lemosa rraagwe gore ena ga a bone mmaagwe molato ka gore le ena o dira se a se boneng felo gongwe (mo go ena Motsamai).
- Emang le Lesego ba ne ba se na nako ya go thusa rraabona. Ba ne ba mo tlogela mo ntlong a idibetse.

[25]

POTSO 16**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 16.1 Dan (1)
- 16.2 Gladys (1)
- 16.3 O ile bonyatsing. (2)
- 16.4 Lesego o botsa ka gore rraabona o ba tlogetse ba sotlega a sa ba thuse mme o ya go ba fitlhela ba rutegile. (2)
- 16.5 Go bona tiro.
Bathapi ba gagwe ba tlaa mo adima madi go isa bana sekolong ena a be a ba direla mosuga.
Go kopa dijo mo malapeng. (3)
- 16.6 Ga ba sa tlole ba utlwa ditshego tsa bana ba sekolo/Ba itse go letsa disente mo dikgwatleng. (2)
- 16.7 O raya gore motho o tlanogelwa le go lebalwa ke ngwana yo a mo godisitseng. (2)
- 16.8 A boitumelo/a phenyo/a tsholofelo ya botshelo jo bo tokafetseng morago ga gore tshotlego mo lelapeng la bona e khutle. (2)
- 16.9 Ke ntlha.
Gadifele le bana ba gagwe ba ne ba sa mo tlhokomele le fa a ne a idibetse tota ba ne ba mo tlole ba tsamaya. (2)
- 16.10 Ee, o reile Motsamai a re a reye Suzan a mo adime bene gore a itshidile ka yona. (2)
- 16.11 Ee, Lesego o ne a reka koloi/Gadifele o ne a na le lekau le le nang le koloi. (2)
- 16.12 Ka bopelotlhomogi le boitshwarelo jwa gagwe o ne a kgona go thusa Gadifele gore a se ke a ngala lelapa, a itshoke le fa go na le mathata. (2)
Le fa Motsamai a ne a sa utlwa dikgakololo tsa gagwe, o ne a mo tlhomogela pelo mme a bua le Gadifele le bana ka maemo a ga Motsamai./O ne a rotloetsa Gadifele le bana gore ba amogele Motsamai fa a ne a boela gae. (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE: 80

RUBORIKI

7.1 PUO YA GAE

7.1.1 RUBORIKI YA GO TSHWAYA DITLHAMO TSA MABOKO

<p>Ruboriki ya go tshwaya ditlhamo tsa Poko Puo ya Gae Maduo 10</p>	<p>Puo Kagego,tatelano ya dintlha le tlhagiso,puo,segalo le setaele se se dirisitsweng mo tlhamong</p>	<p>Phitlhelelo ka dinaledi. -Popego e e nyalelanang. -Matseno le bokhutlo jwa maemo a a kwa godimo. -ngangisano e e bopegileng, puo, segalo le setaele se se tlhotlhogileng mme se nepagetse.</p>	<p>Phitlhelelo ka matsetseleko -Tlhamo e e bopegileng sentle. -matseno a a itumedisang le bokhutlo. -ngangisano le mola wa kakanyo o o bonolo go ka latelwa. -puo, segalo le setaele se se nepagetseng. -tlhagiso e ntle tota.</p>	<p>Phitlhelelo e e tletseng -Popego e e siameng le ngangisano e e welang. -matseno le bokhutlo le ditemana tse di nyalelanang sentle. -kwelano ya ngangisano e ka latelwa. -puo, segalo le setaele se se nepagetseng mo go rileng.</p>	<p>Phitlhelelo e e itumedisang -Bosupi jwa popego bo a bonagala. -Tlhamo e tlhalela tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo ga di dintsi. -Segalo le setaele di a tsamaisana di batlile di siama.</p>	<p>Phitlhelelo ka tekano -Popego e na le diphoso. -Ga go tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo di a bonala. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le maikaelelo a se se kwadilweng. -Ditemana di tletse diphoso</p>	<p>Phitlhelelo e e potlana Popego e e bokoa. -Dintlha ga di latelane. -Diphoso tsa puo le setaele go supa kwalo e e bokoa. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le lekwalo. -Ditemana di na le diphoso.</p>	<p>Ga a fitlhelela Setlhogo ga se tsamaisane le diteng. -Ga go bopaki ba letlhomeso le tatelano ya dintlha. -Puo e e bokoa. -Setaele le puo e e fosagetseng. -Ditemana ga di a agega sentle.</p>
<p>Diteng Go naya thanolo ya setlhogo, boteng jwa ngangisano, bosiamisi le go tlhaloganya leboko.</p>								
<p>Phitlhelelo ka dinaledi. -Boteng jwa thanolo ya setlhogo, dintlha tsotlhe di tlhotlhomisitswe -dinaledi/bontlentle: 90% + bontle tota 80-89%: -</p>	<p>7 80-100%</p>	<p>7 80-100% 8-10</p>	<p>6 70-79% 7-7½</p>	<p>5 60-69% 7-8</p>	<p>4 50-59%</p>	<p>3 40-49%</p>	<p>2 30-39%</p>	<p>1 0-29%</p>

<p>Phitlhelelo ka matsetseleko -Matsetseleko a setlhogo, dintlha tsotlhe di tlhotlhomisitswe. -dintlha tsotlhe di sekasekelwe</p>	<p>6 70–79%</p>	<p>7½–8½</p>	<p>7–8</p>	<p>6½–7½</p>	<p>6–7</p>			
<p>Phitlhelelo e e tletseng Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong.</p>	<p>5 60–69%</p>	<p>7–8</p>	<p>6½–7½</p>	<p>6½–7½</p>	<p>5½–6½</p>	<p>5–6</p>		

<p>Phitlhelelo e e itumedisang Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong.</p>	<p>4 50–59%</p>		<p>6–7</p>	<p>5½–6½</p>	<p>5–6</p>	<p>4½–5½</p>	<p>4–5</p>	
<p>Phitlhelelo ka tekano -Maiteko fela a go araba dipotso. -Maiteko a go araba dipotso a a kwa tlasenyana. -Dikarabo tsa setlhogo. tse di sa tsepamang. -Kganetso e e sa totang ya bosiamisi jwa leboko. -Moithuti ga a ise a tlhaloganye setlhangwa le leboko sentle.</p>	<p>3 40–49%</p>			<p>5–6</p>	<p>4½–5½</p>	<p>4–5</p>	<p>3½–4½</p>	<p>3–4</p>

<p>Phitlhelelo e e potlana Bokoa jwa go tlhaloganya setlhogo. -Poeletso ya dikarabo nako nngwe go latlhegelwa ke karabo. -Ga go na kganetsano e e tseneletseng thanolo e e fosagetseng. -Setlhangwa se se bokoa e le tota.</p>	<p>2 30–39%</p>				<p>4–5</p>	<p>3½–4½</p>	<p>3–4</p>	<p>1–3½</p>
<p>Ga a fitlhelela Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso. -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong.</p>	<p>1 0–29%</p>					<p>3–4</p>	<p>1–3½</p>	<p>0–3</p>

7.1.2 RUBORIKI YA GO TSHWAYA DIPOTSO TSA DITLHAMO, PADI LE TERAMA

Ela tlhoko pharologano ya maduo a a abetsweng diteng kगतलhanong le popego le puo.

DIKHOUTU LE KABELO YA MADUO.		DITENG [15] Thanolo ya setlhogo, boteng jwa ngangisano, netefatso le go tlhaloganya sekwalo.		POPEGO LE PUO [10] Popego, tatelano ya dintlha le tlhagiso. Puo, segalo le setaele se se dirisiwang mo ditlhamong.
Khoutu 7 80%–100%	Phitlhelelo ya dinaledi 12–15 maduo	-Boteng jwa thanolo ya setlhogo, dintlha tsotlhe di tlotlhomisitswe. -Thwadi ya dikarabo: 90% + bontle tota jwa dikarabo 80-89%: -Motseletsele wa ngangisano e e maleba e ikaegile ka sekwalo/setlhogo. -Ditlhangwa le sekwala se se tlhalogantsweng ka phitlhelelo e e gaisang thata.	Phitlhelelo ya dinaledi 8–10	-Popego e e nyalelanang. -Matseno le bokhutlo jwa maemo a a kwa godimo. -Ngangisano e e bopegileng sentle tota, puo, segalo le setaele se se tlotlhegileng mme se nepagetse.
Khoutu 6 70–79%	Phitlhelelo ya matsetseleko 10½–11½ maduo	-Matsetseleko a thanolo ya setlhogo. Dintlha tsotlhe di tlotlhomisiwe. -Dikarabo ka botlalo. -Tatelano ya ngangisano e e utlwagalang e filwe. -Go tlhaloganya ditlhangwa sentle.	Phitlhelelo ya matsetseleko 7–7½	-Tlhamo e e bopegileng sentle. -Matseno a a itumedisang le bokhutlo. -Ngangisano le mola wa kakanyo o o bonolo go ka latelwa. -Puo, segalo le setaele se se nepagetseng. -Tlhagiso e ntle tota.
Khoutu 5 60–69%	Phitlhelelo e e tletseng 9–10 maduo	-Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong.	Phitlhelelo e e tletseng 6–6½	-Popego e e siameng le ngangisano e e welang. -Matseno le bokhutlo le ditemana tse di nyalelanang sentle. -Kwelano ya ngangisano e ka latelwa. -Puo, segalo le setaele se se nepagetseng mo go rileng

Khoutu 4 50–59%	Phitlhelelo e e itumedisang 7½–8½ maduo	-Thanolo ya setlhogo e e mo magareng ga e tlhotlhomise dintlha tsotlhe. -Go na le dintlha tse di tshegetsang setlhogo. -Dingangisano di a tshegetswa mme bopaki ga bo a tota.	Phitlhelelo e e itumedisang 5–5½	-Bosupi jwa polelo bo a bonagala. -Tlhamo e tlhabela tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo ga di dintsi. -Segalo le setaele di a tsamaisana. -Ditemana di batlile di siama.
Khoutu 3 40–49%	Phitlhelelo ya tekano 6–7 maduo	-Maiteko fela a go araba dipotso. -Maiteko a go araba dipotso a a kwa tlasenyana. -Dikarabo tsa setlhogo. tse di sa tsepamang. -Kganetso e e sa totang ya bosiamisi jwa leboko. -Moithuti ga a ise a tlhologanye setlhangwa le leboko sentle.	Phitlhelelo ya tekano 4–4½	-Popego e na le diphoso. -Ga go tatelano ya dintlha. -Diphoso tsa puo di a bonala. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le maikaelelo a se se kwadilweng. -Ditemana di tletse diphoso
Khoutu 2 30–39%	Phitlhelelo e e potlana 4½–5½ maduo	-Bokoa jwa go tlhologanya setlhogo. -Poeletso ya dikarabo nako nngwe go latlhegelwa ke karabo. -Ga go na kganetsano e e tseneletseng. thanolo e e fosagetseng. -Setlhangwa se se bokoa e le tota.	Phitlhelelo e e potlana 3–3½	-Paakanyo e e bokoa. -Dintlha ga di latelane. -Diphoso tsa puo le setaele go supa kwalo e e bokoa. -Segalo le setaele ga di tsamaelane le lekwalo. -Ditemana di na le diphoso.
Khoutu 1 0–29%	Ga a fithelela 0–4 maduo	-Dikarabo dingwe di tsamaelana le setlhogo mme ngangisano/kganetso ga e maleba. -O paletswe ke go araba dipotso. -Dintlha dingwe ga di na bopaki go bontsha fa di tsamaelana le setlhogo. -Bokoa thata mo ditlhangweng le mo lebokong.	Ga a fithelela 0–2½	-Setlhogo ga se tsamaisane le diteng. -Ga go bopaki ba letlhomiso le tatelano ya dintlha. -Puo e e bokoa. -Setaele le puo e e fosagetseng. -Ditemana ga di a agega sentle.